

Key words: Brest-Litovsk Peace Conference, delegation, agreement, prisoners of war, ratification.

*Одержано редакцією 10.04.2018
Прийнято до публікації 02.06.2018*

УДК 94(437+439) «1918»

DOI: 10.31651/2076-5908-2018-2-39-45

О. М. Скрипник

кандидат історичних наук,
доцент кафедри загальної історії
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
e-mail: olena-skrpnik@meta.ua

РЕВОЛЮЦІЯ 1918 Р. В АВСТРО-УГОРЩИНІ: ПОГЛЯД Р. КУДЕНХОВЕ-КАЛЕРГІ

У статті проаналізовано революційні події в Австро-Угорщині 1918 р. Охарактеризовано вплив революції на формування євроінтеграційних ідей Р. Куденхове-Калергі. Визначено позицію Р. Куденхове-Калергі щодо революції в Австро-Угорщині. Здійснено аналіз праць Р. Куденхове-Калергі стосовно об'єднання європейських країн. Особлива увага звернено на появу «Пан'європейського Союзу». Зроблено висновок про те, що після революції в Австро-Угорщині Р. Куденхове-Калергі формулює ідею об'єднаної Європи.

***Ключові слова:** революція, євроінтеграція, Європа, Р. Куденхове-Калергі, Австро-Угорщина.*

Постановка проблеми. Внаслідок Першої світової війни ряд країн Європи переживають революційні потрясіння. Революція відбулася і в Австрії, яка призвела до розпаду Австро-Угорської імперії та появи нових держав. Саме розпад Австро-Угорщини мав значний вплив на формування євроінтеграційних поглядів відомого австрійського дипломата Р. Куденхове-Калергі, який мав своє бачення щодо майбутнього Австрії після революційних подій. Аналіз поглядів Р. Куденхове-Калергі є особливо актуальним, адже саме він є автором та засновником Пан'європейського союзу, який відіграв важливу роль в історії європейської інтеграції.

Аналіз досліджень і публікацій. Постать Р. Куденхове-Калергі перебувала в центрі уваги дослідників розвитку євроінтеграційних ідей початку ХХ ст. Слід назвати працю С. В. Віднянського та А. Ю. Мартинова «Об'єднана Європа: від мрії до реальності» [1], в якій досить ґрунтовно досліджено біографію Р. Куденхове-Калергі. До аналізу пан'європейського проекту Р. Куденхове-Калергі у своїх працях зверталися А. О. Корочанська [2], Десмонд Дайнен [3] та ін. Проте, погляди Р. Куденхове-Калергі на революцію 1918 р. в Австро-Угорщині,

ще не були предметом активного наукового інтересу вітчизняних істориків, а тому стали предметом нашого аналізу.

Мета – дослідити та проаналізувати погляди Р. Куденхове-Калергі на революційні події в Австро-Угорщині 1918 р. в контексті євроінтеграційних ідей початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Після Першої світової війни з політичної карти світу зникає велика і могутня Австро-Угорська імперія. Розпад Австро-Угорської монархії знаменував собою початок нової сторінки історії для багатьох її народів, які стали на шлях самостійного розвитку [4, с.61].

Після того як 3 листопада 1918 р. в Падуї Австро-Угорщина підписала принизливі умови перемир'я з країнами Антанти, угорський парламент в надії зберегти цілісність Угорського королівства позбавив цесаря Карла I угорського престолу, а 11 листопада він сам зрікся престолу Австрії; цього ж дня у Варшаві була проголошена незалежна Польська республіка, 12 листопада у Відні – Республіка Німецька, а 13 листопада у Львові – Західно-Українська Народна Республіка.

13 листопада 1918 р. імператор Карл I зрікся престолу Угорщини, 16 листопада, через два дні після ліквідації парламентом монархії, уряд Міхая Карої проголосив Угорську Демократичну Республіку, 1 грудня спадкоємець сербського престолу Александр I Карагеоргієвич на території Хорватії, Славонії і Воєводини, Крайни, частини Штирії, Боснії і Герцеговини та більшої частини Далмації проголосив створення Королівства сербів, хорватів і словенців [5]

Поява нових держав призвела до посилення ідеї мирного об'єднання Європи, прихильником якої був Ріхард Куденхове-Калергі. Будучи сином австро-угорського дипломата Хайнріха Куденхове-Калергі він отримав гарну освіту, навчався в Терезіанській академії, Віденському університеті. Але найбільше на його світогляд вплинула батьківщина батька – Австрія. Розпад Австро-Угорської імперії став приводом для того, аби замислитися над долею Австрії. Своєю публіцистичною та громадсько-політичною діяльністю він сприяв пошуку оптимальної моделі розвитку не лише Австрії, а й Європи загалом.

З проголошенням Австрії республікою Р. Куденхове-Калергі у своїх мемуарах «Життя за Європу» з часом згадував, що «на той час перед Віднем був не дуже широкий геополітичний вибір» [1, 20].

Після Першої світової війни більшість австрійського населення, втративши імперію, сподівались на возз'єднання з Німеччиною. Найпопулярнішим було так зване великонімецьке розв'язання національної проблеми, а саме аншлюс Австрії з Німеччиною. Проте Р. Куденхове-Калергі зазначав, що «як аншлюс, так і створення Дунайської федерації можуть призвести до великих міжнародних ускладнень». Він визнавав, що «аншлюс з Німеччиною був би ідеальним вирішенням

економічних та національних проблем, натомість заборона аншлюсу становить загрозу габсбурзької реакції для пан'європейського вирішення австрійської проблеми» [1, 20].

Щодо Дунайської Федерації, то це був один із варіантів післявоєнного існування Австро-Угорщини, який запропонувала Антанта, де всі частини колишньої Імперії мали б найширші функції самоврядування та автономії. Проте ця ідея фактично була «похована» підписанням 10 вересня 1919 р. Сен-Жерменської мирної угоди з Австрією. Також було заборонено назву «німецька Австрія» і приєднання до Німеччини [6].

З розпадом Австро-Угорської імперії Р. Куденхове-Калергі отримав чехословацьке громадянство, але насправді він відчував себе космополітом. Саме космополітичне мислення допомогло йому сформуванню модерну європейську інтеграційну ідею.

Таким чином, розпад Австро-Угорщини та створення нових держав мали значний вплив на розвиток євроінтеграції. Адже з часом серби, хорвати і словенці зрозуміли, що самостійно захищати свій суверенітет вони не в змозі, тому і об'єднуються у Королівство Сербів, Хорватів і Словенців, до його складу згодом увійшла Чорногорія. Дане об'єднання наглядно продемонструвало, що на той час могутність та сила окремих народів і націй можлива лише за їхнього об'єднання.

З проголошенням Австрії республікою у листопаді 1918 р. Р. Куденхове-Калергі чітко формує та популяризує ідеї наднаціональних політичних союзів та концепцію європейського єднання [1, 20]. Уже на початку 1920-х рр. він вказував на велику небезпеку внутрішньоєвропейської ворожнечі, через яку може відбутися нова світова війна [7, 74]. Р. Куденхове-Калергі писав, що «Європа оглядається назад у минуле, замість того, щоб дивитись вперед. У дискусіях набагато більше місця приділяється питанням початку останньої війни, ніж можливостям не допустити війни в майбутньому, ця звичка оглядатися на вчорашній день – головна причина європейської роздробленості» [8, 12].

Саме в той час Р. Куденхове-Калергі заклав основи нинішньої європейської ідеї, європейської самосвідомості і європейської ідентичності, висунувши ідею «пан-Європи». Як принцип єдиної Європи Р. Куденхове-Калергі назвав свободу, мир, економічне процвітання і культуру. Об'єднана Європа, єдина в політичному і економічному плані, вважав він, повинна була стати економічною, культурною і політичною протиположністю США, Росії і Східній Азії, а також сприяти запобіганню новій світовій війни [9].

Свої плани щодо майбутньої європейської інтеграції Р. Куденхове-Калергі написав у таких працях, як «Боротьба за Пан-Європу», «Пан-Європа», «Європа просинається» [7, 74].

У жовтні 1923 р. він випускає друком програмну книгу – «Пан-Європа», в якій всебічно і послідовно обґрунтував ідеї щодо об'єднання Європи, а також спробував довести цю необхідність. Основна ідея, яку висловлював Р. Куденхове-Калергі в своїх перших та подальших публікаціях була теза про необхідність об'єднання європейських країн для збереження миру та економічного благополуччя на континенті [2, 300]. «Пан-Європа» стала результатом теоретичних пошуків альтернатив післявоєнного улаштування Європи. Ідеї, які висловлював Р. Куденхове-Калергі в своїх працях, базувались на аналізі ситуації, що склалася на континенті.

У книзі «Пан-Європа» автор формулює так зване – європейське питання: «Чи може Європа при своїй політичній та господарській роздробленості захищати мир та власну незалежність від зростаючих неєвропейських держав – чи необхідно, щоб для захисту свого існування вона організувала співдружність держав?» [8, 12].

Його книга «Пан-Європа» отримала величезний успіх у світі, і здійснила вагомий внесок у прискорення формування й поширення нової європоцентричної філософії на Європейському континенті, що у концентрованому вигляді лягла в основу ідеї щодо формування організації «Пан-Європа».

Р. Куденхове-Калергі в своїх роботах звертався також до визначення критеріїв належності країн до Європи. Географічні кордони континенту не завжди були і будуть сталими. На момент 1920-х років автор визначав їх кордоном європейських країн з Радянською Росією. На його думку, Європа – це поняття не стільки географічного, скільки культурного плану. Європейська культура – це – культура білої раси, яка бере свої початки в Античності та християнстві. У зв'язку з тим, що західна культура поширилась за межі європейського континенту, Р. Куденхове-Калергі для визначення належності країн до неї вводить поняття – політичної культури, під яким розумілася демократична система врядування. За цим критерієм він виключав за межі Європи Росію, оскільки вона являла собою самостійний регіон впливу [10].

До речі, крім більшовицької Росії до складу об'єднаної Європи на думку Р. Куденхове-Калергі не могла бути включена і Велика Британія: «Вільна Європа існує між двома євразійськими світовими потугами – Англією та Росією. Британська імперія – кордон Європи як з Азією, так і з Америкою. Британія не може бути членом Європи, якщо Європа не є домініоном чи напівколонією Британської імперії» [1, 23].

Ще одна підстава для об'єднання країн континенту за Р. Куденхове-Калергі – це конкуренція з боку США, які були здатні економічно підкорити та поглинути Європу. Одночасно теоретик розглядав цю країну як зразок для Європи, оскільки їх ефективну, конкурентноспроможну та самодостатню економічну систему він пов'язував із географічно широким

внутрішнім ринком, відсутністю внутрішніх кордонів, які не перешкоджають вільному обміну товарами та послугами.

Одну з головних проблем на шляху становлення єдиної Європи Р. Куденхове-Калергі бачив в націоналізмі, і запропонував свій спосіб вирішення цієї проблеми. Він стверджував, що націоналізм окремих націй буде замінений європейським націоналізмом, в основі якого буде культурна спільність всіх європейців: «Кожна культурна людина повинна працювати над тим, щоб сьогодні питання релігії, а завтра питання національності стали для кожного питаннями особистими. В майбутньому відділення нації від держави стане точно такою ж великою культурною подією, як відділення церкви від держави» [9].

Саме на основі цих його ідей і виник «Пан'європейський союз». Ідея утворення союзу була підтримана впливовими бізнесовими колами. Впродовж 1925–1926 рр. на фінансування майбутнього «Пан'європейського союзу» було зібрано 650 млн. золотих крон. Для тодішньої європейської інфляційної економіки це була астрономічна сума. Цей аргумент допоміг прихильникам єдиної Європи переконатись у можливості, так би мовити, успішно «продавати» цю ідею. Поступово у Європі створювалась сприятлива політична атмосфера для популяризації ідеї європейського єднання. За підсумками Локарнської мирної конференції 16 жовтня 1925 р. було підписано угоду про гарантії західних кордонів Веймарської Німеччини.

Восени 1925 р. «Пан'європейський союз» відкрив своє бюро у віденському палаці Хофбург.

У жовтні 1926 р. у Відні відбувся Перший конгрес пан'європейського руху, в якому взяли участь 2000 представників 24 народів Європи, а Р. Куденхове-Калергі був обраний Міжнародним президентом. Серед відомих представників були французи Е. Еррію та Л. Блюм, німець К. Аденауер, чех Е. Бенеш. На форумі було прийнято Статут «Пан'європейського союзу» як міжнародної організації [7, 75].

Висновки. Отже, після Першої світової війни з політичної карти світу зникає така велика та могутня імперія, як Австро-Угорщина. Внаслідок революції та проголошення Австрії республікою ряд провідних європейських політиків висловлюють своє бачення щодо майбутнього Австрії, та Європи загалом. Найвідомішим представником мирного об'єднання Європи був Ріхард Куденхове-Калергі, який після революції в Австрії чітко формує та популяризує ідеї наднаціональних політичних союзів та концепцію європейського єднання.

Список використаної літератури:

1. Віднянський С. В. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянської академії», 2011. – 395 с.

2. Корочанська А. О. Пан'європейський проект Р. Куденхове-Калергі у 1920 – 1930-ті рр.: аналіз основних положень / А. О. Корочанська // Наукові праці історичного факультету запорізького національного університету, 2014, Вип. XXXVIII С. 299 – 302.
3. Десмонд Дайнен Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Пер. з англійської. – К. : «К.І.С.», 2006. – 696 с.
4. Віднянський С. В. Розпад Австро-Угорської монархії і проблеми національного державотворення в Центральній-Східній Європі / С. В. Віднянський // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», Вип., 27, 2011. – С. 61 – 68.
5. Инграо Ч. Розпад Австро-Угорщини: причини та наслідки / Чарльз Инграо // ZBRUC. 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/40434>
6. Договір з Австрією (Сен-Жерменський договір) Італія, Австрія, Бельгія [...]; Договір, Міжнародний документ, Витяг від 10.09.1919 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_082
7. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до європейського Союзу : монографія / І. В. Яковюка, Т. М. Анакіна, О. Я. Трагнюк, Т. В. Комарова ; за ред. І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України», 2012. – 208 с.
8. Куденхове-Калергі Р.Н. Пан-Європа. / Р.Н. Куденхове-Калергі. – М.: Вита Планетаре, 2006. – 120 с.
9. Кулепов А. Пан'європейський проект Рихарда Куденхове-Калергі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rossaprimavera.ru/article/paneuropeyskiy-proekt-riharda-kudenhove-kalergi?gazeta=/gazeta/192>
10. Pan-Europa – The parent idea of a united Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.paneuropa.org

References:

1. Vidnyanskyi S. V. & Martynov A. Yu. (2011). The united Europe: of dream to the reality. The history essays about fathers-founders the European Union. Kyiv: Vyd. dim “Kyivo-Mogilyanskoyi akademiyi” (in Ukr.).
2. Korochanska A. O. (2014). Pan European project Coudenhove-Kalergi in 1920 – 1930 : analiz the main provisions. *Naukovi prazi istorychnogo fakultetu zaporizkogo nazionalnogo universytetu* (Scholarly Works of the Faculty of History, Zaporizhzhya National University), 38, 299 – 302 (in Ukr.).
3. Dainen D. (2006). The ever stronger union. European integration course / Per. from English. Kyiv: «K.I.S» (in Ukr.).
4. Vidnyanskyi S. V. (2011). The collapse of the Austro-Hungarian monarchy and the problem of national statehood in Central and Eastern Europe. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, seriia «Istoriia»* (Scientific herald of Uzhgorod University, series «History»), 27, 61 – 68 (in Ukr.).
5. Ingrao Ch. (2015). The collapse of Austria-Hungary: causes and consequences [Electronic recourse]. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/40434> (in Ukr.).
6. Treaty with Austria (Saint-Germain Treaty) Italy, Austria, Belgium (1919). [Electronic recourse]. Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_082 (in Ukr.).
7. Yakovyuk I. V., Anakin T. M. (2012). The history of European integration from the Roman Empire to the European Union. Kyiv: Ed. journ «Law of Ukraine» (in Ukr.).
8. Kudenkova-Kalergi R. N. (2006). Pan-Europe. Moskov: Vita Planetare (in Rus.).

9. Kulepov A. Pan-European project by Richard Kudenhovye-Kalergi. [Electronic recourse]. Retrieved from <https://rossaprimavera.ru/article/paneuropeyskiy-proekt-riharda-kudenhove-kalergi?gazeta=/gazeta/192>

10. Pun-Europa – The parent idea of a united Europe [Electronic recourse]. Retrieved from www.paneuropa.org

O. Skripnik
REVOLUTION OF 1918 IN AUSTRO-HUNGARY: VIEW OF R. KUDENKHOV-KALERGI

In this article to analyzes the revolutionary events in Austria-Hungary in 1918, which led to the collapse of the Austro-Hungarian Empire and the emergence of new states. The emergence of new states has led to the strengthening of the idea of peaceful unification of Europe, supported by Richard. Coudenhove-Kalergi. The influence of the revolution on the formation of eurointegration ideas R. Coudenhove-Kalergi clearly was described. After all, with the proclamation of Austria by the Republic in November 1918 Richard Coudenhove-Kalergi clearly forms and promotes the ideas of supranational political unions and the concept of European unity. It was at that time that R. Coudenhove-Kalergi laid the foundations for the current European idea, European identity, putting forward the idea of «Pan-Europe». As a principle of a united Europe, R. Coudenhove-Kalergi called freedom, peace, economic prosperity and culture.

The aim is to investigate and analyze the views of R. Coudenhove-Kalergi on the revolutionary events in Austria-Hungary in 1918.

With the proclamation of the Republic of Austria, in November 1918 the famous Austrian politician and scholar R. Coudenhove-Kalergi creates and promotes the idea of supranational political alliances and the concept of European unity. In the early 20's. he pointed to the great danger intra hatred of what can happen on a new world war.

The position of R. Coudenhove-Kalergi concerning the revolution in Austria-Hungary was determined. The analysis of R. Coudenhove-Kalergi 's works on the unification of European countries was carried out. Particular attention is drawn to the emergence of the Pan-European Union.

After the First World War, such a large and mighty empire as Austria-Hungary disappears from the political map of the world. Due to the revolution and the proclamation of Austria as a republic a number of leading European politicians express their vision of the future of Austria and Europe as a whole. The most famous representative of the peaceful association of Europe was Richard Coudenhove-Kalergi, which, after the revolution in Austria, clearly shapes and promotes the ideas of supranational political unions and the concept of European unity.

Key words: revolution, European integration, Europe, R. Coudenhove-Kalergi, Austro-Hungarian.

*Одержано редакцією 10.04.2018
Прийнято до публікації 02.06.2018*